

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ МІЖКУЛЬТУРНОГО ДІАЛОГУ В НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ

У статті подано структуру, критерії та показники рівнів готовності майбутніх учителів іноземної мови до організації міжкультурного діалогу у навчально-виховному процесі. Автор наводить дані, що були отримані під час експерименту.

Ключові слова: міжкультурний діалог, майбутній учитель іноземної мови, готовність до професійної діяльності.

Системні зрушення в освітній галузі на сучасному етапі розвитку суспільства зумовлюють необхідність розробки та використання нових освітніх стратегій. Якщо раніше педагоги і науковці орієнтувались на формування знань, умінь і навичок homo educandus, то зараз освіта націлена на її розвиток і саморозвиток, на формування вміння особистості жити в умовах полікультурного світу, бути здатною до самоорганізації та самореалізації своїх потенціальних можливостей і природних задатків.

Треба зазначити, що діалог як спосіб осягнення світу, мислення, відносин із людьми був і є предметом ґрунтовних досліджень науковців (М. Бахтін, В. Біблер, М. Бубер, В. Оконь, В. Табачковський, С. Шендрік та ін.), які довели актуальність діалогу, що зумовлюється процесом глобалізації, взаємозалежністю людей, що зростає. Останні дисертаційні роботи щодо необхідності побудови діалогу вчителем у навчально-виховному процесі належать таким авторам, як: Н. Ананьева, Г. Салашенко, Г. Токмань та ін. [1–3]. Разом з тим, у сучасній педагогічній теорії та практиці спостерігаються суперечності, головною серед яких у контексті нашого дослідження є суперечність між визнанням необхідності у професійній підготовці майбутніх учителів іноземної мови реалізації педагогічних умов щодо розвитку їхньої готовності до організації міжкультурного діалогу та безсистемним характером проведення такої роботи у навчальному процесі ВНЗ. Така суперечність дає змогу визнати значущість проведення експериментальної роботи із вчителями іноземної мови за допомогою визначення нами рівнів, критеріїв і показників їхньої готовності до організації міжкультурного діалогу, що є *метою статті*.

Нами було виділено й уточнено оцінні критерії та показники готовності майбутніх учителів іноземної мови до організації міжкультурного діалогу. Критеріями готовності майбутніх учителів іноземної мови до організації міжкультурного діалогу виступили: ціннісно-когнітивний, емоційно-мотиваційний, діяльнісно-комунікативний.

Певні критерії дають змогу з'ясувати особливості розвитку готовності майбутніх учителів іноземної мови до організації міжкультурного діалогу та найсуттєвіші її зміни у студентів спеціальності “Іноземна мова” у навчально-виховному процесі ВНЗ на основі порівняння з результатами дослідження зі студентами інших спеціальностей. Охарактеризуємо показники за кожним критерієм.

Показниками ціннісно-когнітивного критерію виступили: спроможність студентів до виявлення емпатії та толерантності, поваги до інших культур, бажання орієнтуватись у майбутній професійній діяльності на інтереси іншого; сформованість теоретичних понять щодо організації міжкультурного діалогу на заняттях із іноземної мови та у позанавчальний час; розвинутість рефлексії у засвоєнні цінностей інших культур.

Показниками емоційно-мотиваційного критерію виступили: наявність прагнення до організації міжкультурного діалогу; зацікавленість у сприйнятті особливостей чужорідних культур як загальнолюдського надбання; наявність позитивної мотивації щодо знаходження компромісу у вирішенні спірних питань, що зумовлені різними культурними цінностями.

Діяльнісно-комунікативний критерій вимірюється за такими показниками, як вміння провокувати рух думки співрозмовників до співробітництва та спільного вирішення питань; вміння забезпечувати змістову основу міжкультурного діалогу, підготовляти учнів до обговорення предмета міжкультурного діалогу на практиці, вміння планувати процес навчання міжкультурному спілкуванню на заняттях з іноземної мови й поза ними; вміння застосовувати на практиці навички міжкультурної комунікації за допомогою комунікативних вмінь (наявність контактноталагоджувальних засобів спілкування; використання невербальних засобів спілкування; використання форм мовленнєвого етикету з урахуванням особливостей інших культур).

Аналізуючи психолого-педагогічну літературу та програмові вимоги, ми дійшли висновку, що рівень готовності майбутніх учителів іноземної мови до організації міжкультурного діалогу має визначатися: правильністю, точністю виконання завдань, активністю, самостійністю, позитивною мотивацією (установкою на досягнення бажаного результату), наявністю стійкої уваги, інтересу та розуміння під час виконання завдань.

Залежно від способу виконання й оцінки спеціальних завдань рівень готовності майбутніх учителів іноземної мови до організації міжкультурного діалогу ми оцінювали за трьома критеріями: високий, середній, низький. Критерії, кількісні та якісні показники виконання спеціальних тестових завдань та адаптованих нами методик полягли в основу виділення характеристики рівнів готовності майбутніх учителів іноземної мови до організації міжкультурного діалогу.

Високий рівень. Студент легко входить у контакт, уміє слухати та розуміє співрозмовника – представника іншої культури, виявляє емпатію й толерантність, повагу до представника іншої культури. Активний, виявляє стійке бажання орієнтуватись у майбутній професійній діяльності на інтереси представників різних культур. Розуміє й адекватно використовує теоретичні поняття щодо організації міжкультурного діалогу під час навчання. Рефлексійний коефіцієнт усвідомлення та засвоєння цінностей інших культур характеризується гармонійністю, студент здатний сприймати та засвоювати цінності іншої культури. Студент прагне організовувати різні види міжкультурного діалогу як під час проходження активної практики у школі, так і разом із оточення, виявляє зацікавленість у сприйнятті особливостей

чужорідних культур як загальнолюдського надбання. Для вирішення спірних питань, котрі виникають на основі різних культурних цінностей у студента, що знаходиться на високому рівні готовності до організації міжкультурного діалогу, простежується позитивна мотивація. Під час вирішення практичних завдань студент демонструє вміння провокувати рух думки співрозмовників до співробітництва; в процесі роботи на практиці у школі розкриває спроможність до забезпечення змістової основи міжкультурного діалогу, вміє підготовляти учнів до обговорення предмета міжкультурного діалогу. Студент розуміє важливість проведення організаційної роботи з учнями за допомогою системного підходу та будує процес навчання міжкультурному спілкуванню на заняттях з іноземної мови й поза ними. На практиці у школі студент демонструє вміння застосовувати навички міжкультурної комунікації на уроках іноземної мови за допомогою контактноталагоджувальних засобів спілкування, використання невербальних засобів спілкування та форм мовленнєвого етикету з урахуванням особливостей інших культур.

Середній рівень. Для студента, що знаходиться на цьому рівні, характерна менш виражена контактність, у спілкуванні бере участь частіше за ініціативою інших. Емпатію та толерантність, повагу до представника іншої культури виявляє, але часом ці прояви є нестабільними. Студент виявляє бажання орієнтуватись у майбутній професійній діяльності на інтереси представників різних культур, але це бажання не завжди є стійким. Під час навчання студент розуміє важливість теоретичних понять щодо організації міжкультурного діалогу, але не завжди їх використовує. Рефлексійний коефіцієнт усвідомлення та засвоєння цінностей інших культур у студента на середньому рівні не завжди гармонійно співвідноситься, але в цілому студент середнього рівня здатний сприймати та засвоювати цінності іншої культури за допомогою роз'яснень викладача. Студент середнього рівня прагне організовувати різні види міжкультурного діалогу під час проходження активної практики у школі, але у спілкуванні з оточенням – представниками інших культур, ці вміння не використовує. Зацікавленість у сприйнятті особливостей чужорідних культур як загальнолюдського надбання характеризується нестабільністю. У вирішенні спірних питань, котрі виникають на основі різних культурних цінностей у студента, що знаходиться на середньому рівні готовності до організації міжкультурного діалогу, загалом простежується позитивна мотивація, але інколи спостерігається пасивність. Під час вирішення практичних завдань на заняттях з іноземної мови студент за допомогою викладача може продемонструвати вміння провокувати рух думки співрозмовників до співробітництва. Протягом практики у школі достатньо розкриває спроможність до забезпечення змістової основи міжкультурного діалогу, але підготовка учнів до обговорення предмета міжкультурного діалогу відбувається час від часу. В цілому студент розуміє важливість проведення організаційної роботи з учнями за допомогою системного підходу, але побудова процесу навчання міжкультурному спілкуванню на заняттях з іноземної мови й поза ними відбувається досить повільно. Студент, що знаходиться на середньому рівні готовності до органі-

зації міжкультурного діалогу, під час практики у школі демонструє вміння застосовувати навички міжкультурної комунікації за допомогою контакт-ноналагоджувальних засобів спілкування, використання невербальних засобів спілкування та форм мовленнєвого етикету з урахуванням особливостей інших культур, але допускає змістові та смислові помилки, використання навичок міжкультурної комунікації у різних контекстах є обмеженим, наявні незначні порушення.

Низький рівень. Для студента характерні складність налагодження контакту із представниками інших культур і неможливість самостійного виконання завдань. Студент не активний, має нестійкий інтерес до інших культур. Має труднощі у прояві толерантного ставлення та емпатії до чужорідної культури. Студент майже не виявляє бажання орієнтуватись у майбутній професійній діяльності на інтереси представників різних культур. Розуміння важливості теоретичних понять щодо організації міжкультурного діалогу обмежене. Студент має завищений або занижений рефлексивний коефіцієнт усвідомлення та засвоєння інших культур. Прагнення до організації міжкультурного діалогу не стійке, зацікавленість у сприйнятті особливостей чужорідних культур як загальнолюдського надбання майже не виявляється. Студент має мотивацію щодо знаходження компромісу у вирішенні спірних питань, що зумовлені різними культурними цінностями, але його мотивація ситуативна, характеризується слабкістю. Вміння проковувати рух думки співрозмовників до співробітництва та спільного вирішення питань відсутнє, як і вміння забезпечувати змістову основу міжкультурного діалогу, підготовляти учнів до обговорення предмета міжкультурного діалогу на практиці. Студент не демонструє вміння планувати процес навчання міжкультурному спілкуванню на заняттях з іноземної мови й поза ними, спроможність до застосування на практиці навичок міжкультурної комунікації за допомогою комунікативних вмінь із урахуванням особливостей інших культур слабка, характеризується наявністю помилок. Студент, що знаходиться на низькому рівні готовності до організації міжкультурного діалогу, потребує значної уваги з боку викладача.

Враховуючи це, нами було проведено перевірку достовірності висунутих теоретичних положень щодо наповнення конкретним змістом педагогічних умов розвитку готовності майбутніх учителів іноземної мови до організації міжкультурного діалогу. Це такі умови: створення дидактико-комунікативного середовища у навчально-виховному процесі ВНЗ і поза ним; збагачення змісту дисциплін для спеціальності “Іноземна мова”, зокрема, впровадження для вчителів іноземної мови додаткового матеріалу щодо видів міжкультурного діалогу у зміст семінарських занять і занять із самостійної роботи з курсів “Історія педагогіки”, “Педагогіка”; запровадження спецкурсу “Організація міжкультурного діалогу у навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи”; залучення студентів у міжкультурну взаємодію в процесі вивчення іноземної мови та під час організації педагогічної практики у школі.

Експериментальне дослідження показало такі результати. Так, під час обстеження студенти експериментальної групи в цілому розуміли той факт, що в основі кожної культури лежить система цінностей і норм, котра об'єднує людей за певними ознаками. У зв'язку із цим оцінювання кожної культури відбувалося ними тільки з позиції їх власних норм і цінностей. Студенти експериментальної групи показали здатність ставити себе на місце інших, були націлені на досягнення цінностей, інших культур, що вивчалися на заняттях. Також дослідження показало, що студенти експериментальної групи готові прогнозувати та розпізнавати соціокультурні проблеми, які призводять до нерозуміння, але вони намагалися уникати надмірної гіперболізації як позитивного у своїй культурі, так і негативного в іншій. Тривожним фактом є те, що частка опитуваних нами студентів сприймає й оцінює іншу культуру та поведінку їх представників крізь призму власної культури, яка розцінюється як єдина правильна. Це, на нашу думку, характеризується тенденцією до недостатнього усвідомлення важливості інших культур, схильності до конфліктів, відсутністю чіткої системи гуманістичних ціннісних орієнтацій або заміни їх на інші.

Висновки. Результати проведеного нами експериментального дослідження свідчать про необхідність у створенні спеціальних умов реалізації підготовки майбутніх учителів іноземної мови до міжкультурного діалогу. На це спрямоване наше подальше дослідження.

Список використаної літератури

1. Ананьева Н.В. Організаційно-педагогічні засади діяльності полілінгвістичної гімназії : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Н.В. Ананьева ; Ін-т педагогіки АПН України. – К., 2007. – 22 с.

2. Салашенко Г.М. Дидактичні умови організації навчального діалогу “вчитель-учень” у процесі вивчення гуманітарних дисциплін в загальноосвітній школі : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09 / Г.М. Салашенко ; Криворіз. держ. пед. ун-т. – Кривий Ріг, 2008. – 20 с.

3. Токмань Г.Л. Методика викладання української літератури в старшій школі на екзистенціально-діалогічних засадах : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.02 / Г.Л. Токмань ; Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. – К., 2002. – 42 с.

Милько Н.Е. Экспериментальное исследование развития готовности будущих учителей иностранного языка к организации межкультурного диалога в учебно-воспитательном процессе

В статье представлена структура, критерии и показатели уровней готовности будущих учителей иностранного языка к организации межкультурного диалога в учебно-воспитательном процессе. Автор раскрывает данные, которые были получены в ходе эксперимента.

Ключевые слова: межкультурный диалог, будущий учитель иностранного языка, готовность к профессиональной деятельности.

Milko N. Experimental study of readiness for future foreign language teachers in the organization of intercultural dialogue in the educational process

The article presents the structure, criteria and indicators of levels of future teachers of foreign languages in the organization of intercultural dialogue in the educational process. The author reveals the data that were obtained during the experiment.

Key words: intercultural dialogue, future teachers of foreign languages, ready for occupation.